

International politisk økonomi

Karakteristik af et forskningsfelt

Ougaard, Morten

Document Version
Final published version

Publication date:
1996

License
CC BY-NC-ND

Citation for published version (APA):
Ougaard, M. (1996). *International politisk økonomi: Karakteristik af et forskningsfelt*. Institut for Interkulturel Kommunikation og Ledelse, IKL. Copenhagen Business School. Working Paper / Intercultural Communication and Management No. 16

[Link to publication in CBS Research Portal](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us (research.lib@cbs.dk) providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Download date: 26. May. 2022

Morten Ougaard
August 1996

INTERNATIONAL POLITISK ØKONOMI - KARAKTERISTIK AF ET FORSKNINGSFELT

1. Indledning - bl.a. om blinde mænd og elefanter

De synspunkter jeg her fremlægger til diskussion, drejer sig dels om hvad der skal forstås ved "international politisk økonomi" (herefter IPØ), dels om hvorledes forskellige strømninger og deres indbyrdes forhold kan karakteriseres. Intentionen er for det første at bidrage til at skabe overblik over et ret så komplekst felt, og for det andet at yde et bidrag til den vanskelige kunst det er, at karakterisere og rubricere teoretiske skoler og strømninger.

Forskningsområder som IP eller IPØ karakteriseres ofte ved udpegning og sammenligning af nogle få hovedstrømninger eller approaches. Ofte gøres det imidlertid uden eksplicitering af de kriterier, der danner grundlag for rubriceringen. Velkendt er den efterhånden klassiske tredeling af IP-feltet i realister, pluralister og globalister.¹ Sådanne forenklede rubriceringer har selvfølgelig deres værdi, ikke mindst i undervisningsmæssige sammenhænge. Men de har også deres begrænsninger, bl.a. fordi billedet altid er mere kompliceret end som så, da teoridannelser adskiller sig fra hinanden på adskillige dimensioner. Efter min opfattelse vil billedet ofte kunne gøres klarere, og nogle falske modstillinger vil kunne undgås, hvis man tager omvejen om en redegørelse for de dimensioner, som strømninger og skoler adskille sig fra hinanden på. Det skal forsøges vist her.

Synspunktet kan illustreres med den formentlig velkendte historie om de fire blinde mænd og elefanten. De fire er enige om, at de har fat i det samme objekt, men én har fat i snabelen, og er overbevist om at objektet er en slange. En anden rører ved maven, og mener at det er en mur. Den tredje koncentrerer sine undersøgelser om benet og hævder at genstanden er en søjle, mens den fjerde holder fast i halen og insisterer på, at vi har fat på en pensel. En umiddelbar karakteristik af forskningsfeltet ville identificere fire strømninger, nemlig slange-, mur-, søjle- og penselteoretikerne, og vil derefter beskrive teoriudviklingen som en diskussion

1. Den er det strukturerende princip i Viotti & Kauppi (1993). *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*. 2nd Edition New York: Macmillan. Retfærdigvis skal det siges, at forfatterne selv er opmærksomme på tredelingens begrænsninger og allerede i indledningen anfører adskillige modifikationer.

mellem de fire, vil gå dybere ind i de argumenter, de hver især fremfører, og stille deres forskellige empiriske data over for hinanden. Måske vil man se tilnærmelser mellem pensel- og snabelteoretikerne og på det grundlag overveje, om firkanten er ved at blive til en trekant, osv. Faren er, at hvis sådanne overvejelser føres for vidt, kan der ske en lidet frugtbar hypostasering, ikke af teoriudviklingen, men af teorikarakteristikken, der ikke bringer os tættere på en forståelse af elefanten, men tværtimod fjerner os fra den.²

I eksemplet er den centrale pointe selvfølgelig, at de fire har fat i hver sin del af den samme genstand. Når først det er indset kan deres bidrag ses som gensidigt supplerende, og ikke som konkurrerende. Samtidig vil det være klart, at de arbejder med ét fælles genstandsfelt, nemlig elefanten, hvilket på den anden side adskiller dem fra forskere med helt andre dyr som genstandsfelt. Men selvfølgelig er der fortsat den mulighed, at de fire elefantforskere arbejder ud fra helt forskellige paradigmer og grundantagelser om, hvad et levende væsen er.

Denne lille bearbejdning af anekdoten skulle gerne have vist, at det er hensigtsmæssigt at skelne mellem i hvert fald 3 dimensioner i en teorikarakteristik. Dimensionerne er følgende: 1) *genstandsfeltet*, forstået som det område man generelt beskæftiger sig med, 2) *interesseområdet*, det særlige delaspekt eller specifikke problem inden for genstandsfeltet, som man har valgt at arbejde med samt 3) mere grundlæggende *paradigmatiske forhold*, der vedrører de grundbegreber og forklaringsmodeller hvormed analysegenstanden konceptualiseres og søges forklaret.³ Til disse tre bør føjes en fjerde dimension, nemlig forskernes *konkrete stillingtagen* til centrale omdiskuterede spørgsmål. Denne dimension illustreres kort i slutningen af afsnit 4. (Behovet for en flerdimensional teorikarakteristik - og dermed utilstrækkeligheden af for simple grupperinger - er i øvrigt også erkendt af Frieden og Lake, der i introduktionen til 1995 udgaven af deres reader⁴ på den ene side fastholder, at deres gamle opdeling i liberalisme, marxisme og realisme har sin værdi, men på den anden side mener, at en ny 4-delt gruppering efter forklaringstyper bedre afspejler nye debatter inden for feltet. Jeg vender tilbage til deres opdeling nedenfor).

Man vil forstå hvorfor jeg i forlængelse af disse overvejelser vælger at begynde med at se på genstandsfeltet, frem for at gå direkte til forskellige strømninger.

2. IPØ som genstandsfelt

-
2. Ole Wæver kommer efter min opfattelse i bogen *Introduktion til Studiet af International Politik*, København: Forlaget Politiske Studier 1992, i enkelte passager betænkelig nær på en sådan hypostasering.
 3. I streng videnskabsteoretisk forstand kan den første og den tredje dimension ikke adskilles, da genstandsfeltet ikke kan defineres og beskrives paradigmeafhængigt. I praksis er forholdene heldigvis ikke så vanskelige: de fleste forskere vil kunne følges et godt stykke ad vejen i en common-sense beskrivelse af et genstandsfelt på tværs af paradigmer.
 4. Frieden & Lake 1990, 1995. *International Political Economy. Perspectives on Global Power and Wealth*. New York: St Martin's Press.

Forskellige forfattere definerer IPØ forskelligt, og udtrykket bruges også mere bredt beskrivende uden præcis indholdsfastlæggelse. Termen er, som så mange andre, fleksibel og lader sig anvende i forskellige sammenhænge, fordi den rummer forskellige betydningslag. Det hænger bl.a. sammen med, at den er sammensat af "international" og "politisk økonomi", hvor det sidste udtryk historisk har haft forskellige betydninger, som det kan være nyttigt at bringe i erindring.

I ordets oprindelige græske betydning var "økonomi" kunsten at forvalte en husholdning eller en økonomisk enheds ressourcer. Altså f.eks. det, som en økonoma i vore dage tager sig af. Da den moderne økonomiske videnskab blev grundlagt af Adam Smith m.fl. fik den navnet "politisk økonomi" for at fremhæve, at det nu var samfundets husholdning det drejede sig - hvilket i øvrigt også var baggrunden for, at den nye videnskab på dansk fik navnet "statsvidenskab". "Den politiske økonomi" bliver i denne tradition dels til betegnelsen for et genstandsfelt, nemlig samfundets økonomiske aktiviteter, dels betegnelsen for den videnskab, der udforsker dette felt.

I overensstemmelse hermed kaldte Marx sin kritiske økonomiske teori for "kritik af den politiske økonomi". Men efterhånden som den politiske økonomi blev en etableret videnskab, begyndte den blot at kalde sig "økonomi", "economics", eller på dansk nationaløkonomi. Denne tradition udviklede sig til en mere og mere matematiseret teoridannelse om markedsmekanismen, mens den bredere samfundsmæssige kontekst blev nedtonet. De strømninger, primært marxistisk orienterede eller inspirerede, der fastholdt et samfundsmæssigt perspektiv, og specielt et kritisk perspektiv, begyndte så at overtage termen politisk økonomi. Herved kom politisk økonomi til at betegne analyser, der fastholdt opmærksomheden på sociale spørgsmål, specielt fordelingsspørgsmål, men også spørgsmål om hvorledes den økonomiske udvikling i bredere forstand påvirkede sociale grupper og klasser forskelligt. Denne synsvinkel blev kædet sammen med en interesse for magtforholdene i samfundet, og politisk økonomi blev derved også til en teori om politikken, men en teori der fokuserer på økonomisk funderede klassers magtpositioner og indflydelse. Repræsentative for denne drejning af betydningen er analyser med fortitlen "the political economy of.." som i *The Political Economy of the Welfare State* eller *Pentagon Capitalism: the Political Economy of War*.⁵ Fra at konnotere en *samfundsmæssig teori om økonomien* er betydningsindholdet dermed forskudt til at konnotere en *økonomisk teori om politikken*.

Endelig har man i de sidste par årtier set en stigende anvendelse af udtrykket politisk økonomi, der ikke nødvendigvis implicerer en samfundskritisk synsvinkel, men som blot peger på et genstandsfelt: "the political economy" forstået som et sammenhængende politisk og økonomisk system, og på en forskningsopgave, nemlig studiet af samspillet mellem politik og økonomi. I en vis forstand en tilbagevendende til den klassiske brug af termen, men som konsekvens af staternes stærkt forøgede indgreb i markedsmekanismen bliver studiet af de politiske processer, der angår økonomiske spørgsmål, også en vigtig del af feltet. I bogen *Modern Political*

5 . Af henholdsvis Ian Gough, London 1979 og Seymour Melman, New York 1970.

*Economy: Old Topics, New Directions*⁶ giver redaktørerne Banks og Hanushek i indledningen en nærmest programmatisk formulering af denne tilbagevenden. De fortjener at blive citeret in extenso, også selvom man ikke kan tilslutte sig den selvfølgelighed, hvormed de ligestiller politisk økonomi med en *rational choice* approach til politisk økonomi. De skriver:

“Political economy ... is the study of rational decisions in the context of political and economic institutions. Its central tenet is that a comprehensive understanding of economic phenomena requires knowledge of the political institutions, actors, and incentives.. Conversely, these same political variables are best studied with the rational actor orientation of economics and with a continual eye toward the economic consequences of political choices.

While politics and economics coexisted as the single discipline of political economy for much of the period of modern scholarship, these fields were formally split in the late nineteenth century. It is now apparent that this split, while advantageous for certain scientific developments, has biased the way in which economists and political scientists think about many issues. The separate disciplines ... place artificial constraints on the study of many important social issues. The reconstitution of political economy is designed to reunite the separate perspectives in those areas where the interaction of individuals, institutions, and markets is paramount.” (p 1)

Hvis man ser bort fra den indsnævring, der ligger i den eksklusive fokusering på *rational choice* approachen, udtrykker citatet ganske prægnant den tilbagevenden til studiet af økonomi og politik i indbyrdes sammenhæng, der således udgør både det ældste og det yngste betydningslag i udtrykket “politisk økonomi”.⁷

Min pointe er nu, at disse forskellige betydningslag - omend med nuanceforskelle - kan genfindes i brugen af udtrykket IPØ. Det kan illustreres med nogle få eksempler, der viser vigtige hovedbetydninger af termen.

IPØ som "*The politics of the international economy*"

Her tænkes der på IPØ som studiet af de internationale politiske processer, der vedrører økonomiske spørgsmål. Altså handelspolitik, valutapolitik, politik vedrørende internationale finansielle strømme mm. Interessen vil her samle sig om politik i GATT/WTO, Verdensbanken, G-7 topmøder o.l. Et eksempel er Joan Speros tidligere meget brugte *The Politics of International Economic Relations*.⁸

IPØ som "*The economics of international politics*" eller “ - international relations ”

6. Banks, Jeffrey S. & Hanushek, Eric A (eds) (1995) *Modern Political Economy: Old Topics, New Directions*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Et helt tilsvarende synspunkt fremsættes i øvrigt af Frieden og Lake i “Introduction: International Politics and International Economics”, Frieden & Lake 1995.

8. Adskillige udgaver, f.eks. 3rd edition, London: Allen & Unwin 1985.

Her er det i princippet hele det internationale politiske felt, der sættes i fokus, men til forskel fra snæver magtbalancetænkning o.l. er interessen rettet mod den økonomiske baggrund for stormagtspolitikken. Den internationale politik søges forklaret ud fra økonomiske interesser og skiftende magtforhold, der udspringer af ulige økonomisk udvikling. Den gamle marxistiske imperialismeteorier hører hjemme her, men også en moderne teoretiker som Gilpin kan i nogen grad placeres under denne overskrift.⁹

IPØ som "*who gets what in international relations*"

Et koncist udtryk for denne opfattelse findes hos Isaak, der i sin indledning skriver om feltet IPØ: "The key question concerns the essential dynamics that give rise to asymmetric distributions: Who gets what, when, and how among the different players in the global economy?"¹⁰. En tilsvarende opfattelse kan i øvrigt findes hos Susan Strange i *States and Markets*.¹¹ I denne opfattelse af feltet er interessen både på økonomi og politik, men det konstituerende for tilgangen er de fordelingsmæssige konsekvenser af økonomiske og politiske processer og deres samspil. Man kan så både interessere sig for fordeling mellem lande eller grupper af lande, og for fordelingen i landene mellem sociale grupper og klasser.

IPØ som *studiet af The international political economy*

Endelig kan man se en bredere opfattelse af studiet af international politisk økonomi, nemlig som alle teorier og analyser, der beskæftiger sig med "den internationale politiske økonomi". Her betegner IPØ altså et genstandsfelt, der bredt kan beskrives som den internationale økonomi og de politiske processer og institutioner, der opretholder og former den. Ofte ser man, at dette genstandsfelt tages som en given ting, der ikke kræver nærmere definition og afgrænsning. For eksempel indleder Stopford og Strange bogen *Rival States, Rival Firms*¹² med uden nærmere forklaring at skrive "the upheavals of the international political economy during the last decade.." Man møder også formuleringerne "the global political economy" og "the world political economy"¹³ som betegnelse for dette genstandsfelt.

Denne sprogbrug har som ontologisk forudsætning, at der findes en sådan "global politisk økonomi" altså et sammenhængende internationalt eller globalt politisk-økonomisk system. Men derudover ligger der ikke i selve sprogbbruken nogen teoretisk udarbejdning af dette systems karakteristika, og der impliceres ikke bestemte antagelser om, hvorledes sammenhængen mellem økonomi og politik er, og hvilken af de to instanser, der evt måtte have primat. Det er følgelig muligt under denne overskrift at interessere sig både for økonomiens påvirkning af politikken og for det omvendte, lige som det er muligt at fokusere på forskellige aspekter af sådanne sammenhænge. Helt åbent kan feltet beskrives således: "International

9. Gilpin, Robert (1987) *Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

10. Isaak (1991) *International Political Economy. Managing World Economic Change*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall p 2.

11. Strange, Susan (1988) *States and Markets*. London: Pinter.

12. Stopford & Strange (1991) *Rival States, Rival Firms. Competition for World Market Shares*. Cambridge: Cambridge University Press.

13. Jvf f.eks. Keohane, Robert O. (1984) *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.

political economy is the study of the interplay of economics and politics in the world arena”¹⁴.

Denne common sense afgrænsning af genstandsfeltet er imidlertid ikke helt så uproblematisk, som den måske kan lyde. For det første kan den ontologiske forudsætning anfægtes, og for det andet og i sammenhæng dermed er det ikke helt uvæsentligt hvorledes feltet nærmere afgrænses. Eksistensen af et sammenhængende internationalt eller globalt politisk-økonomisk system vil formentlig kun anfægtes radikalt af nogle postmodernistiske og dekonstruktivistiske teoretikere, for hvem enhver forestilling om sammenhæng i den virkelige verden er en diskursiv konstruktion. Denne position er naturligvis selv en ontologisk antagelse, som jeg for mit vedkommende ikke finder velbegrunder og derfor ikke vil kommentere yderligere her.

Mere kød er der på diskussionen af forholdet mellem IPØ og det internationale politiske system. Her kan det nemlig diskuteres, om IPØ eksisterer ved siden af og adskilt fra IP i snæver forstand, altså om der ved siden af et internationalt politisk system findes et økonomisk-politisk system, eller om IPØ handler om det internationale politiske system og det internationale økonomiske system set i sammenhæng med hinanden. Der er sprængstof i denne diskussion, fordi den vedrører en af realismens hovedpåstande, nemlig at det internationale politiske system udgør et ret så selvstændigt felt med sin egen dynamik. Kortene kan også blandes på andre måder: man kan anlægge en sprogbrug, hvor international politik er et bredt begreb, der dels rummer de egentlige magtbalance- og sikkerhedspolitiske spørgsmål, dels rummer andre spørgsmål - miljø, menneskerettigheder osv, samt også økonomiske spørgsmål. Her bliver IPØ til en delmængde af IP. Man kan også vende det om og gøre IPØ til et bredt begreb, der bl.a. rummer sikkerhedsstruktur med videre, således at den traditionelle IP bliver en delmængde af IPØ! Det sker f.eks. hos Susan Strange, for hvem “the security structure” er en af de fire hovedstrukturer, der skal studeres indenfor IPØ.¹⁵ Yderligere en mulig sprogbrug er at betegne det politiske system og det politisk-økonomiske system som delmængder af et mere omfattende sæt af internationale relationer, og endelig kan man anlægge en endnu bredere betragtning, som impliceret i sprogbrogen “global political economy” eller “den globale samfundsformation”¹⁶, hvor det faktisk er den samlede menneskehed og summen af dens sociale relationer, der principielt er den overordnede analysegenstand.¹⁷

Et stykke ad vejen er denne diskussion en strid om ord og valg af hensigtsmæssig terminologi, og som bekendt er det særdeles svært at afslutte sådanne stridigheder

14. Frieden & Lake 1995 p 1. Jvf også Georg Sørensen 1992 “International politisk økonomi” i *Politica*, 24 årg. nr 2 p 125.

15. Strange 1988. Synspunktet er i øvrigt fulgt op i Balaam & Veseth (1996). *Introduction to International Political Economy*. New York: Prentice Hall

16. Ougaard, Morten. 1990. *Magt og interesser i den globale samfundsformation*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

17. Uden at det gøres helt eksplicit peger Rogowski klart i den retning i sin “Introduction” i Rogowski, Ronald (ed) 1995. *Comparative Politics and the International Political Economy*. Vol I. Aldershot: Edward Elgar.

mellem forskere. Det skal derfor heller ikke forsøges her.¹⁸ Men med henblik på en karakteristik af forskningsfeltet kan der på baggrund af ovenstående skelnes mellem følgende afgrænsninger af genstandsfelter, angivet med den bredeste først:

1. det globale samfund, den samlede menneskehed og dens sociale relationer
2. internationale relationer af enhver art
3. internationale økonomiske relationer
4. internationale økonomisk-politiske relationer, altså politiske relationer, der i særlig grad vedrører økonomiske spørgsmål
5. internationale politiske relationer i snæver forstand.

De fleste vil være enige om, at IPØ omfatter pkt 3 og 4. Men den åbning mod et bredere syn på genstandsfeltet, som kan ses i den nyere forskning, implicerer at punkterne 1, 2 og 5 også inkluderes, dog med den præcisering, at selv om principielt alle samfundsmæssige spørgsmål således kan inkluderes, så indebærer IPØ overskriften en særlig interesse for økonomiske fænomener, enten for økonomiske aspekter af andre samfundsmæssige fænomener, for økonomiske forholds påvirkning af sådanne fænomener eller for deres påvirkning af økonomiske forhold.

Denne bredere forståelse kan rumme de tidligere nævnte, uden nødvendigvis at være begrænset til dem. Den er med andre ord den mest åbne, og er derfor efter min mening at foretrække. Uden at dokumentere det her vil jeg også hævde, at en sådan forståelse af "den internationale politiske økonomi" som et bredt afgrænset genstandsfelt, der er fælles for mange forskere med forskellige interesseområder *inden for* feltet, i stigende grad vinder udbredelse.

I dette perspektiv kan IPØ karakteriseres som teoretiske og empiriske analyser, der beskæftiger sig med et eller flere af følgende problemer:

- den økonomiske udviklings og specielt den økonomiske internationaliserings drivkræfter, former og socioøkonomiske effekter,
- internationaliseringsprocessens konsekvenser for nationalstater og internationale regimer og organisationer og for nationale og internationale politiske processer,
- nationale og internationale politiske institutioner og processer af relevans for internationale økonomiske forhold og deres betydning for den økonomiske udvikling, bl.a. med henblik på den internationale fordeling af vækst, velfærd og beskæftigelse.

Indenfor dette bredt definerede forskningsområde sker der som bekendt meget i disse år, og litteraturen er ganske heterogen. Det næste spørgsmål er nu, om de forskellige skoler og strømninger adskiller sig fra hinanden ved at have forskellige opfattelser af genstandsfeltets afgrænsning og karakter, eller ved at arbejde med forskellige grundbegreber og forklaringsmodeller, eller ved at fokusere på forskellige aspekter eller delproblemer inden for et fælles bredere genstandsfelt. Min opfattelse er, at der *er* vigtige teoretiske forskelle, men at der måske også er en tendens til at overvurdere dem, fordi forskellen på de forskellige bidrag ofte skyldes, at de interesserer sig for noget forskelligt, snarere end grundlæggende teoretiske forskelle. Det skal forsøges

18. Kapitlerne 3, 5 og 6 i Ougaard 1990 rummer en fyldig diskussion af disse afgrænsningsproblemer i et historisk-materialistisk perspektiv.

begrundet i det følgende. Det gøres bedst ved først at se på, hvor forskellige interesseområder der er tale om.

3. Nogle centrale interessefelter

Listen over emner, der arbejdes med indenfor det brede IPØ-felt, kan gøres meget lang. En udtømmende diskussioner er derfor ikke mulig, så jeg har valgt at se på nogle af de mere markante strømninger.

Regimeteori og *institutionalisme* står som en sådan markant strømning, der har været og er særdeles synlig i kraft af fremtrædende teoretikere, ikke mindst Robert Keohane, og ved i høj grad at have præget indholdet i tidsskriftet *International Organization* i mange år.¹⁹ Strømningen er i sjældnen grad karakteriseret ved at bidragene samler sig om sammenhængende og ret velafgrænsede problemstillinger, nemlig under hvilke betingelser der opstår varige samarbejds mønstre - regimer mellem staterne i et anarkisk system, hvilke forhold, der er bestemmende for regimers udvikling, og hvilke konsekvenser regimer har for staternes adfærd.²⁰

For så vidt kan dette ses som en udmøntning af international politik forskningens centrale klassiske spørgsmål om krig og fred mellem staterne, men nu formuleret som et spørgsmål om konflikt eller samarbejde. Når det er på sin plads at henregne strømningen til IPØ skyldes det dels at forfattere i traditionen selv er af den opfattelse, dels at fokus næsten helt overvejende har været på regimer af økonomisk indhold, jvf f.eks. den førende regimeteoretiker Keohanes interesse for regimer i "oil, trade and money" og for konflikt og samarbejde i "the world political economy".²¹

Uden at forenkle voldsomt kan man vel sige, at den centrale bestræbelse i denne strømning har været at formulere to sammenhængende centrale teser, udvikle og raffinere den teoretiske begrundelse for dem og afprøve dem empirisk, nemlig den tese at rationelle stater, der forfølger nationale egeninteresser, under givne omstændigheder vil etablere internationale regimer og andre internationale institutioner, og at sådanne institutioner rent faktisk betyder noget, "institutions matter". De omstændigheder, der især har påkaldt sig interesse, vedrører i høj grad den økonomiske internationalisering eller mere bredt formuleret, den voksende

19. Et nyt interessant bidrag med en god diskuterende teorioversigt er Zacher & Sutton (1996) *Governing Global Networks. International Regimes for Transportation and Communications*. Cambridge: Cambridge University Press. En fyldig præsentation med gode diskussioner findes i Rittberger, Volker (ed) (1993). *Regime Theory and International Relations*. Oxford: Clarendon Press.

20 . Der er lidt uklarhed om terminologi og præcise definitioner. Keohane har foreslået, at regime-begrebet reserveres til formaliserede aftaler mellem regeringer, mens termen *institutions* benyttes som overbegreb for internationale "organizations, regimes and conventions". Keohane, Robert 1993. "The Analysis of International Regimes. Towards a European-American Research Programme" i Rittberger (ed) (1993).

21. Jvf Keohane 1984.

“komplekse interdependens” i det internationale system.²² Det skal dog med i karakteristikken, at strømmingen betoner inddragelsen af ikke-statslige aktører, men kombineret med en fortsat vægtning af statslige institutioners selvstændige rolle og bevarelse af den teoretiske antagelse om rationel statsadfærd. Denne dobbelthed, hvor realistiske indsigter og forklaringsmodeller kædes sammen med et bredere perspektiv, har i øvrigt ført til lange diskussioner om strømmingens forhold til realismen - et spørgsmål som jeg dog ikke vil forfølge her. Her er pointen, at strømmingens teoretiske hovedinteresse er at forklare internationale regimers opkomst, udvikling og konsekvenser.

Et helt andet interesseområde finder man hos forskere, der beskæftiger sig med fordelingen af vækst og velfærd mellem lande, med udviklingen i *de økonomiske styrkeforhold*, fortrinsvis mellem i-landene. Analyser af forskellige landes konkurrenceevne og økonomiske udvikling er typiske for denne strømning, der kan eksemplificeres med Thurow *Head to Head: The Coming Economic Battle Between Japan, Europe, and America*,²³ eller Hart *Rival Capitalists: International Competitiveness in the United States, Japan, and Western Europe*.²⁴ Karakteristisk for denne litteratur er, at den både ser på interne økonomiske og politiske forhold i samfundene - virksomhedsstruktur, ressourcebasis, institutionelle forhold på arbejdsmarkedet osv - og på internationale politiske forhold, både bilaterale økonomisk-politiske relationer og relevante regimedannelsers konsekvenser for den økonomiske udvikling. I et bredere perspektiv inddrager strømmingen således de samme nationale og internationale fænomener som regimeteorien, men der er den afgørende forskel at fokus nu er på forklaring og vurdering af økonomiske styrkeforhold. Sat på spidsen er økonomiske styrkeforhold hos regimeteoretikerne en blandt flere *uafhængige variabler*, der kan forklare den *afhængige variabel*, nemlig regimernes udvikling. Hos “styrkeforholdsteoretikerne” er den *afhængige variabel* de økonomiske styrkeforholds udvikling, mens regimer er en blandt flere *uafhængige variabler*. Den strikte metodeterminologi overskematiserer selvfølgelig sagen, men er velegnet til at rette opmærksomheden mod centrale forskelle.

Interessen for økonomiske konkurrenceevne bringer i øvrigt denne strømning i tæt sammenhæng med moderne handelsteori og teori om direkte investeringer, repræsenteret ved navne som Dicken, Dunning og Porter²⁵. Endvidere er det

22. Keohane og Nyes hovedværk *Power and Interdependence. World Politics in Transition*, Princeton: Princeton University Press, 1977 står stadig som den mest udførlige fremstilling af dette teoretiske perspektiv.

23. London: Nicholas Brealey 1993.

24. Ithaca & London: Cornell University Press 1992. Andre eksempler er Bailey, Harte & Sugden (1994) *Transnationals and Governments. Recent Policies in Japan, France, Germany, The United States and France*. London: Routledge; Tyson, Laura (1992) *Who's Bashing Whom. Trade Conflict in High-Technology Industries*. Washington DC: Institute for International Economics; Albert, Michel (1993) *Capitalism against Capitalism*. London: Whurr Publishers; og Rapkin & Avery (eds) *National Competitiveness in a Global Economy*, Boulder and London; Lynne Rienner (International political economy Yearbook Vol 8).

25. Dicken, Peter (1992) *Global Shift. The Internationalization of Economic Activity*. 2nd Edition. London: Paul Chapman, Dunning, John H. (1993) *The Globalization of*

karakteristisk, at den interesserer sig for alle policy-felter, der har relevans for den økonomiske udvikling, uanset om de traditionelt hører til indenrigspolitikken eller udenrigspolitikken område. Konkurrenceevne og handels- og investeringsmønstre præges både af naturgivne forudsætninger, af nationale samfundsmæssige forhold som virksomhedsstruktur, ledelsestraditioner og kulturelle særtræk, af internationale regimer som GATT/WTO og andre internationale politiske forhold, og af staternes industripolitik, skattepolitik, arbejdsmarkedsforhold, uddannelsespolitik osv.

Et tredje markant interesseområde har været genstand for stigende opmærksomhed i de senere år. Det drejer sig om *internationaliseringens konsekvenser for nationalstaterne*. Det fælles udgangspunkt er erkendelsen af, at de nationale staters autonome råderum og suverænitet ikke er, hvad de har været. Iagttagelsen kan føres tilbage til tidlige interdependensteoretikere som Cooper og Keohane & Nye og til 70'ernes marxistiske diskussion,²⁶ men hvor disse især fokuserede på konsekvenserne for international politik, er det nye at man nu ser både på internationale og indenrigspolitiske effekter. Synspunkterne spænder fra den opfattelse, at staterne på væsentlige områder har oplevet et omfattende autonomitab, til det modstående synspunkt at staterne fortsat har et betydningsfuldt selvstændigt råderum.²⁷ De forskellige positioner hænger i øvrigt i nogen grad sammen med, at forfatterne fokuserer på forskellige issue-områder. Ser man på finansielle forhold og pengepolitik er autonomitabet større end hvis man ser på skattepolitik, sundhedspolitik m.v. En tredje position i debatten indtages af forskere, der ikke så meget diskuterer om autonomitabet er stort eller lille, men mere forsøger at indkredse statens og suverænitetsbegrebets ændrede rolle.²⁸ Endelig ligger der også en diskussion af, hvor suveræniteten bliver af: afgiver staterne magt til internationale markeder og transnationale virksomheder, som den fremherskende opfattelse synes at være hos f.eks. Cerny, eller forskydes magten til det internationale politiske felt, i kraft af regimedannelse, politisk integration osv, som forskere som Luard og

-
- Business. The Challenge of the 1990s*. London & New York: Routledge, Porter, Michael E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. London: Macmillan.
26. Cooper, Richard N. (1968) *The Economics of Interdependence: Economic Policy in the Atlantic Community*, New York: McGraw-Hill, Poulantzas, Nicos (1974) "Internationalisering af de kapitalistiske produktionsforhold og nationalstaten" i *Oktober* nr 1/2, årg 1 og Keohane & Nye 1977 op.cit.
27. Repræsentative bidrag i denne debat er Cerny, Philip G. (ed) (1993) *Finance and world Politics. Markets, Regimes and States in the Post-hegemonic Era*. Aldershot: Edward Elgar, Cerny, Philip G. (1995) "Globalization and the Changing Logic of collective action" i *International Organization* 49, 4, Autumn 1995, pp 595-625, Held, David 1991. "Democracy, the Nation State and the Global System" i David Held (ed) *Political Theory Today*, Cambridge: Polity Press, Hirst & Thompson 1996. *Globalization in Question. The International Economy and the Possibilities of Governance*. Polity Press, Panitch, Leo 1994, "Globalization and the State" i *Socialist Register 1994*, pp 60-93..
28. Dunning, John 1993. *Globalization: The Challenge for National Economic Regimes*. Dublin: The Economic and Social Research Institute, Keohane, Robert O. 1995. "Hobbes's Dilemma and Institutional Change in World Politics: Sovereignty in International Society" i Holm & Sørensen (eds) *Whose World Order? Uneven Globalization and the End of the Cold War*, Boulder: Westview Press.

McMichael tenderer mod at mene²⁹. Hermed bevæger vi os imidlertid over mod endnu et interessefelt, nemlig de bredere internationaliserings- og globaliseringssspørgsmål, og før de får et ord med på vejen skal karakteristikken af autonomidiskussionen afsluttes.

På trods af alle divergenser kan det karakteristiske ved denne strømning udtrykkes med den samme skematiske metodeterminologi som ovenfor. Den *afhængige variabel* er nationalstaternes autonomi og suverænitet, mens de *uafhængige variabler* er internationaliserings- og globaliseringsprocesserne eller aspekter deraf.

Gennemgangen af forskellige interessefelter, der præger IPØ-forskningen i disse år kunne gøres meget længere. Imidlertid skulle det gerne stå klart nu, at væsentlige forskelle i dette teoretiske univers har at gøre med hvilket specifikt aspekt af den internationale politiske økonomi der fokuseres på. Jeg indskrænker mig derfor til kort at nævne nogle vigtige øvrige interessefelter, der for fuldstændighedens skyld bør omtales.

Udviklingen på forskellige internationale policy-områder udgør et sådant sæt af interessefelter, hvorindenfor der løbende produceres et stort antal analyser. De er langt fra altid teoretisk banebrydende eller bare på forkant med den mere abstrakte teoriudvikling, men de bidrager med nyttige og nødvendige beskrivelser af, hvad der rent faktisk foregår i verden. Der produceres således en jævn strøm af arbejder om udviklingen i *bilaterale og multilaterale handelspolitiske konflikt- og samarbejdsmonstre*, herunder det globale handelspolitiske samarbejde i GATT/WTO,³⁰ de økonomisk-politiske konflikter mellem USA og Japan,³¹ EUs relationer til USA og Japan,³² tendensen til regional blokdannelse med NAFTA, Mercosur, samarbejdet i Stillehavsområdet osv.³³ Mange af bidragene er af forholdsvis beskrivende karakter og præget af pragmatisme i teoretiske spørgsmål, mens de som hovedsigte har at kortlægge og vurdere aktuelle udviklingstendenser. Men det er også i forbindelse med analyser af denne del af genstandsfeltet, at der sker teoretiske landvindinger og foretages afprøvninger af nye teoretiske bidrag.

Andre issue-områder, der kan omfattes af denne karakteristik er *miljø-politikken*, hvor udviklingen af internationale aftaler og regimer påkalder sig en vedvarende

29. Luard, Evan, 1990. *The Globalization of Politics. The Changed Focus of Political Action in the Modern World*, Houndmills: Macmillan, McMichael, Philip 1995. "The New Colonialism: Global Regulation and Restructuring of the Interstate System" i Smith & Nöröcz (eds), *A New World Order? Global Transformations in the Late Twentieth Century*, Westport: Praeger.

30 . F.eks. Paemen & Bensch 1995. *From the GATT to the WTO. The European Community in the Uruguay Round*. Leuven: Leuven University Press.

31 . F.eks. Bergsten & Noland 1993. *Reconcilable Differences? United States-Japan Economic Conflict*, Washington D.C.: Institute for International Economics.

32. F.eks. Mason & Turay (eds) 1994. *Japan, NAFTA and Europe. Trilateral Cooperation and Confrontation*. London: Macmillan.

33. F.eks. Fawcett, Louise and Andrew Hurrell (eds) 1995. *Regionalism in World Politics. Regional Organization and International Order*. Oxford: Oxford University Press.

interesse,³⁴ politikken indenfor bestemte mere afgrænsede sagsområder som international *regulering af telekommunikation*,³⁵ regulering af *den finansielle sektor*, politikken vedrørende *udenlandske investeringer* og i det hele taget internationale politiske processer, der vedrører erhvervslivets regulering.³⁶ *Det makro-økonomiske samarbejde* eller mangelen på samme vedrørende finans-, penge- og valutapolitik mellem de dominerende i-lande, som det kommer til udtryk bl.a. i G-7 topmøderne er også et sådant interesseområde, der vedvarende er genstand for opmærksomhed.³⁷

Et vigtigt og omfattende policy-område er *udviklingslandenes* særlige forhold og problemer og Nord-Sydrelationerne. Her er der en omfattende produktion af både teoretiske og empiriske studier. Nogle med fokus på enkelte lande eller særlige policy-felter, andre med bestræbelser på at analysere relationerne i deres helhed. Men en fællesnævner er groft sagt, at den afhængige variabel er u-landenes socio-økonomiske udvikling.

Global Governance diskussionen ligger i forlængelse af det ovenfor omtalte synspunkt, at nationalstaternes autonomitab modsvares af internationale regimers og organisationers voksende betydning. På den anden side præges diskussionen også af den opfattelse, at der er et underskud på global governance, ikke mindst i lyset af de store uløste udviklings- og miljøproblemer. I en vis forstand er den afhængige variabel også i dette tilfælde den internationale regime- og organisationsdannelse. Men der er alligevel den forskel, at hvor regime-teoretikerne tenderer mod at fokusere på analysen af enkeltstående regimers opkomst og udvikling, og ikke gøre spørgsmålet om hvilke sagsområder, der omfattes af regimedannelse og hvilke der ikke omfattes, til genstand for eksplicite overvejelser, der ser "global governance"-teoretikere mere på den kumulerede effekt af regimedannelsen.

Globalisering og internationalisering i bred forstand kan også siges at udgøre et interessefelt, og måske også pt en af de hotte modestrømninger. Jeg tænker her dels på den omfattende litteratur om *økonomisk internationalisering og globalisering*, dels på de bidrag, der beskæftiger sig med globalisering i en bredere samfundsmæssig forstand, som omfattende økonomi, politik, kultur, civil samfund osv. Centrale navne

34. F.eks. Haas, Peter M., Robert O. Keohane, Marc A. Levy (eds) 1993. *Institutions for the Earth. Sources of Effective Environmental Protection*. Cambridge: The MIT Press og Young, Oran R. 1994. *International Governance. Protecting the Environment in a Stateless Society*. Ithaca & London: Cornell University Press.

35. Zacher & Sutton 1996. *Governing Global Networks. International Regimes for Transportation and Communications*. Cambridge: Cambridge University Press.

36. For en oversigt, se Preston, Lee E. & Duane Windsor. 1992. *The Rules of the Game in the Global Economy: Policy Regimes for International Business*. Boston: Kluwer Academic Publishers.

37. Kenen, Peter B (ed) 1994. *Managing the World Economy. Fifty Years After Bretton Woods*. Washington D.C.: Institute for International Economics.

i denne forbindelse er Robertson, Waters, Luard m.fl.³⁸ Her er det internationaliseringsprocesserne selv, der er i fokus som afhængig variable.

Analysen af *internationale magt- og hegemoniforhold* udgør yderligere et interessefelt typisk præget af konkret interesse for USAs position i det internationale samfund, eller for relationerne mellem rige og fattige lande. Under denne overskrift kan der peges på flere forskellige måder at gribe emnet an på. Nogle retter opmærksomheden mod en vurdering af udviklingen i magt-relationerne, og stiller typisk spørgsmålet om USAs position er for nedadgående, om det amerikanske hegemoni er svækket eller ej, og hvem mulige afløsere er. For andre er det mere interessant at belyse konsekvenserne af eventuelle ændringer i magt- og hegemoniforholdene: hvad betyder en relativ svækkelse af USAs position for den internationale handelspolitik, for muligheden for makro-økonomisk samarbejde osv. Men et fælles tema for sådanne diskussioner er naturligvis spørgsmålet om, hvad der overhovedet skal forstås ved magt- og hegemonipositioner og magtrelationer i den internationale politiske økonomi, og hvorledes sådanne positioner kan analyseres empirisk.³⁹ Et andet karakteristisk træk ved disse diskussioner er, at de inddrager udviklingen på et større eller mindre antal af de ovennævnte policy-felter. Magt er jo efter de aller fleste magtdefinitioner kapacitet til at sætte sine præferencer igennem på et eller andet sagområde. Det betyder, at magt- og hegemonidiskussionen udgør *en tværgående synsvinkel* i forhold til de øvrige, og i de allerfleste IPØ-analyser er magt-perspektivet på en eller anden måde tilstede.

Den sidste gruppe, der skal nævnes, er de teoretikere der tilstræber et *helhedsperspektiv* eller på den internationale politiske økonomi. Interessen er her at udvikle teoretiske modeller, der kan beskrive og forklare udviklingsdynamikken i det samlede internationale politisk-økonomiske system. Det er måske fristende at sætte lighedstegn mellem denne strømning og de skoler, der af Viotti og Kauppi betegnes som globalister. Men det er efter min mening misvisende. Dels fordi Viotti og Kauppi medtager teoretikere, der har et mere snævert fokus, f.eks. nord-syd-relationerne med fokus på økonomiske aspekter, og dels fordi en forfatter som Gilpin, hvis teoretiske bestræbelse i høj grad er præget af et globalt helhedsperspektiv hos Viotti og Kauppi ikke regnes til globalisterne. De ovenfor nævnte globaliseringsteoretikere kunne i øvrigt også henregnes til denne gruppe, men ville formentlig heller ikke blive placeret under globalisterne. (Det reelt konstituerende for V&Ks rubricering er formentlig den politiske tendens - radikale, kapitalisme- og imperialismekritiske -, snarere end det er interesseområde eller paradigmer). Det jeg hæfter mig ved er, at der er en gruppe af teoretikere, der i en vis forstand som afhængig variabel har det samlede internationale systems

38. Luard, op.cit. Robertson, Roland (1992) *Globalization. Social Theory and Global Culture*. London: Sage, Waters, Malcolm (1995) *Globalization*. London & New York: Routledge.

39. Gill, Stephen 1990. *American Hegemony and the Trilateral Commission*. Cambridge: Cambridge University Press; Joseph S. Nye 1990. *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, New York: Basic Books; Ougaard 1998. "Dimensions of Hegemony" i *Cooperation and Conflict* Vol XXIII (1988) pp 64-79.

udviklingstendenser og -dynamikker. Wallersteins *world systems analysis*⁴⁰ hører formentlig til blandt de mest kendte bidrag indenfor denne kategori, men der kan også peges på andre indlæg, f.eks af Cox, Halliday og Sklair⁴¹ samt mit eget bidrag.⁴² Der er betydelige divergenser mellem disse bidrag, som det ville føre for vidt at komme ind på her, men fælles for dem er trods alt, at de tilstræber at teoretisere den globale helhed, at de tillægger kapitalismens iboende dynamik stor betydning og at de forsøger at indrage både samfundenes interne interessekonflikter og de interstatslige konflikt- og samarbejds mønstre i teoridannelsen.

I tilknytning til disse "globalister" bør i øvrigt et nyere skud på stammen nævnes, nemlig den internationale *politiske geografi*, der er udsprunget af geografiske forskningsmiljøer primært i Storbritannien og USA. Karakteristisk for denne strømning er en kombination af økonomisk geografi, geopolitiske betragtninger og international politisk økonomi med et tydeligt magt og interesse-fokus. Den geopolitiske synsvinkel lægger sig tæt op ad klassiske realistiske magtbalancebetragtninger, men hos de politiske geografer er de sociale relationers rumlige dimension og naturbundethed taget med i betragtning, ligesom de økonomiske aspekter af de magtpolitiske forhold er integreret i analyserne.⁴³ I forhold til den øvrige IPØ-litteratur må bidragene i denne tradition betegnes som teoretisk svagt udviklede med hensyn til de økonomisk-politiske spørgsmål, men der er ingen tvivl om, at det er berettiget at inddrage den rumlige dimension, og en ubestridelig kvalitet ved værkerne er de instruktive kort.

4. Konkluderende om interessefelter

De forskellige interessefelter, der hermed er karakteriseret kort, er ikke gensidigt udelukkende, men snarere mere eller mindre overlappende, ligesom der var mere end en forfatter, der optrådte under forskellige overskrifter. Det ændrer imidlertid ikke ved, at man alene ved at fokusere på de respektive bidrags interessefelter kan få en ganske betydelig variationsbredde i litteraturen til at stå klart frem.

Pointen er nu, at trods denne variationsbredde betegner forskere inden for alle de nævnte områder deres felt som IPØ. Hvis man vender tilbage til den sammenfattende karakteristik af genstandsfeltet, der blev leveret i afsnit 2, vil man se at de alle kan rummes inden for denne. Forskellen mellem bidragene er, at de indenfor den internationale politiske økonomis brede genstandsfelt vælger at gøre forskellige fænomener til den afhængige variable, der skal undersøges nærmere. De beskæftiger

40. Først og fremmest fremlagt i Wallerstein, I.M. 1974, 1980. *The Modern World System I-II*. New York: Academic Press

41. Cox, Robert W. (1987) *Production, Power and World Order. Social Forces in the Making of History*, New York: Columbia University Press, Halliday, Fred (1994). *Rethinking International Relations*. Houndmills: Macmillan; Sklair, L. (1995). *Sociology of the Global System*. Second edition. London, New York etc: Prentice Hall. Se også Shannon, Thomas R. 1996. *An Introduction to the World-System Perspective*. 2nd Edition. Boulder: Westview Press

42. Ougaard 1990.

43. Eksempler er Taylor, Peter J. 1993. *Political Geography of the Twentieth Century. A Global Analysis*. London: Belhaven; og Agnew, John & Stuart Corbridge 1995. *Mastering Space. Hegemony, territory and international political economy*. London & New York: Routledge.

sig altså med forskellige partielle sammenhænge inden for ét stort felt. Ingen af dem vil hævde, tror jeg, at deres afhængige variabel er den eneste man kan beskæftige sig med. Ej heller vil de påstå, tror jeg, at det vil være et paradigmebrud at gøre den *afhængige* variabel fra et studie til *uafhængig* variabel i en *anden* analyse, der fokuserer på en anden *afhængig* variabel. Pointen understreges i øvrigt af, at der er overlapning mellem de forskellige interessefelter og strømninger, og at nogle forfattere optræder flere steder.

Alt dette kunne pege på, at de forskellige strømninger i virkeligheden er komplementære og gensidigt supplerende, at de ikke repræsenterer konkurrerende paradigmer og skoler men blot er udtryk for en hensigtsmæssig arbejdsdeling. Det er faktisk muligt, at de forskellige betydningslag i udtrykket IPØ, der blev identificeret indledningsvis, ikke svarer til forskellige paradigmer eller teoretiske skoler, men blot til forskellige aspekter af den samme analysegenstand.

Det ville imidlertid være at gå for vidt. Der er også teoretiske forskelle, men disse forskelle går på tværs af den opdeling, der følger af valget af interesseområde. Især eksemplet med suverænitetsdiskussionen viste jo, at der er forskelle inden for et enkelt interesseområde. Det kan være udtryk for, at forskerne behandler området ud fra forskellige, principielt uforenelige approaches, men det er ikke den eneste mulige grund. Det sker jo, at forskere, der interesserer sig for samme emne og arbejder inden for stort set identiske teoretiske universer, alligevel er uenige om vurderingen af et konkret sagsforhold. Det kan f.eks. skyldes en mangel på præcision i de teoretiske redskaber, eller nok så ofte, at der ganske enkelt mangler solide empiriske undersøgelser at støtte sig til. Et eksempel herpå er diskussionen af USAs hegemoni i 80'erne. Her gik skellet mellem fortalere for svækket hegemoni eller hegemoni under afvikling og fortalere for det modsatte synspunkt på tværs af paradigmatisk forskelle. Eksemplet illustrerer således den fjerde af de dimensioner i teorikarakteristikken, der blev omtalt indledningsvis. Denne dimension skal ikke kommenteres yderligere. I stedet skal spørgsmålet om grundlæggende teoretiske og paradigmatisk forskelle kommenteres.

5. Paradigmatisk forskelle

Det turde stå klart på baggrund af ovenstående, at en fyldestgørende diskussion af de paradigmer og grundbegreber der er på færde i IPØ-feltet, ville blive en overordentlig omfattende affære. Jeg vil derfor indskrænke mig til nogle for mig specielt iøjnefaldende træk med udgangspunkt i nogle af de eksisterende forslag til beskrivelse af feltets paradigmer.

Realister, liberalister og neoliberale institutionalister

Det første angår det meget omdiskuterede forhold mellem traditionelle liberalister, neoliberale institutionalister og realister i amerikansk IP-forskning. (I parentes bemærket: udviklingen af skoler i amerikansk IP-forskning kan fortjene et selvstændigt studium. Jeg tror, at elementer i amerikansk politisk kultur kombineret med forskningsmiljøernes tætte relationer til det udenrigspolitiske establishment

tilsammen bidrager til at overeksponere meningsforskelle og gøre relativt beskedne divergenser til skolekonstituerende principielle uenigheder.)

En central uenighed mellem realister og neoliberale institutionalister, som opsummeret af Zacher & Sutton, vedrører betingelserne for at regimedannelse kan finde sted. Realisterne argumenterer for, at pga staternes fokus på relative gevinster kræver regime-dannelse hegemonisk magtudøvelse i en eller anden form. Neoliberale institutionalister accepterer, at hegemoni kan bidrage til regimedannelse, men at der også er situationer, hvor egeninteressen vil få rationelle stater til at indgå i forpligtende regimer uden hegemonisk tvang. Denne uenighed angår altså et ganske specifikt aspekt af den internationale politiske økonomi, og er som sådan i virkeligheden en ret begrænset uenighed, især når den ses i lyset af, at de to skoler deler den grundantagelse, at stater er rationelle "egoistiske" aktører.

Med hensyn til den sidstnævnte grundantagelse gør de to skoler faktisk fælles front mod de mere klassiske liberalister med et i streng forstand pluralistisk stats- og samfundssyn. For dem giver det jo ikke mening at tale om staten som en rational, egoistisk aktør, da staten blot er talerør for samfundets forskellige politiske kræfter, afhængigt af de til enhver tid gældende politiske styrkeforhold.⁴⁴ Tilmed gør de i denne sag også fælles front med adskillige marxistisk inspirerede teoretikere, for hvem statens relative autonomi er en væsentlig pointe.

Noget andet er så, at neoliberale institutionalister og *strikte* realister, herunder neorealisten Waltz, ikke har så meget fælles gods ud over dette. Men det skyldes nok så meget, at de afgrænser genstandsfeltet forskelligt. Den strikte realisme formulerer jo en teoridannelse, der sigter på analysen af snævre magtpolitiske forhold mellem staterne, mens den ikke tilsigter at sige noget om hele det brede internationale felt, der indgår i IPØ. Strengt taget hører den strikte realisme således ikke med til IPØ. Neoliberale teoretikere afviser på deres side ikke, at der findes områder, hvor de af realismen identificerede lovmæssigheder er gældende, men ønsker at udvide interessefeltet til andre områder. Det forekommer mig, at diskussionen om og mellem disse to traditioner i nogen grad er futil, fordi den ikke skelner mellem afgrænsning af genstandsfeltet og paradigmatisk forskelle.

Anderledes ser det dog ud, hvis man til realisterne henregner Gilpin, som næppe ville protestere voldsomt over denne rubricering. Fokus på rationel, egoistisk statsadfærd er den samme, men den strikte realismes fremhævelse af magtstræb som fundamental drivkraft er her udvidet til "the struggle for wealth and power" hvilket i IPØ sammenhæng fører til en betoning af ny-merkantilistiske elementer i staternes udenrigsøkonomiske politik. Det er i dette perspektiv tesen om nødvendigheden af hegemonisk magt er udviklet.

44. Jvf Ikenberry et.al. 1988. Introduction: approaches to explaining American foreign economic policy" i *International Organization* 42, 1, 1988 og Ikenberry, G.John. 1988. "Conclusion: an institutional approach to American Foreign Policy" i *International Organization* 42, 1, 1988.

Forholdet mellem neorealister, neoliberalister, klassiske liberalister og marxistiske og “skabsmarxistiske” teoretikere fortjener nogle yderligere kommentarer. Som sagt går der et skel mellem den klassiske, pluralistiske opfattelse på den ene side, og på den anden side alle de andre nævnte med hensyn til spørgsmålet om statens selvstændige rolle. Ingen af de sidstnævnte vil hævde, at staten er eneaktør eller uafhængig af samfundsmæssige påvirkning, men de har den opfattelse til fælles, at staten har en vis selvstændighed og en adfærd, der i en eller anden forstand kan beskrives ved rationel interessefølgelse.

Ydermere gælder det for de neoliberale institutionalister, at ser man bort fra det snævre fokus på regimedannelsen, så er der væsentlige lighedstræk med de marxistisk inspirerede analyser. Det gælder erkendelsen af klare asymmetrier i fordelingen *mellem* samfund og *i* samfund, omend synet på, hvor grundlæggende sådanne asymmetrier er, vil være forskelligt, og det gælder opfattelsen af social adfærd i videste forstand som bestemt (omend i dialektisk forstand) af samfundsmæssige strukturer og institutioner.⁴⁵ Marxistiske teoretikere vil således i mangt og meget kunne acceptere f.eks. Keohanes resultater og indsigter, men vil foretrække at placere dem i en større sammenhæng, hvor der lægges vægt på at inddrage på den ene side karakteren af de interesser, der også for Keohane ligger bag regimedannelse, og på den anden side regimernes effekter for nationale og globale fordelingsproblemer.

Med en neorealitisk IPØ-teoretiker som Gilpin stiller det sig anderledes. Med udvidelsen af statsrationalet til efterfølgelse af magt og rigdom kan der både fokuseres på økonomiens påvirkning af den internationale politik - herunder via “mellemliggende variabler som magt- og hegemoni forhold, regimedannelse osv. , og på den internationale politiks påvirkning af den økonomiske udvikling. Ved således at tage hele kæden eller vekselvirkningen mellem økonomi og politik med, placerer han sig tæt på marxistisk og historisk-dialektisk tænkning. Men der består en væsentlig forskel i, at Gilpin argumenterer ud fra et klassisk liberalt eller måske gammelliberalt synspunkt⁴⁶, hvor rationelle stater efterfølger magt og velfærd på hele befolkningens vegne, mens de kritiske teoretikere gør interne interessekonflikter og magtforhold til en integreret del af teoridannelsen. I det første af disse perspektiver tenderer stat og samfund mod at falde sammen: siger man USAs udenrigspolitik eller USAs position i det internationale system hentyder man både til den amerikanske stat i betydningen de federale myndigheder, og til det amerikanske samfund i sin helhed. Stat betyder både stat i snæver forstand og nationalstat i bred forstand, et samfund med en stat. I det andet perspektiv skelnes der skarpt mellem staten og det omgivende samfund. Staten kan ændres, f.eks. fra diktatur til demokrati, uden at samfundet og dets grænser forandres.

Bag sådanne uenigheder ligger i virkeligheden helt klassiske forskelle med et tydeligt værdimæssigt islæt: betragtes en liberal politisk økonomi som dybest set

45. Dette er bl.a. påpeget i Halliday 1994.

46. Min sprogbrug afspejler i øvrigt, hvor svært det kan være at have at gøre med termen “liberal” i en amerikansk kontekst. Dybest set er de allerfleste amerikanske teoretikere jo liberalister.

velfærdsgenererende for alle borgere, betragtes den som behæftet med markedsfejl, der kan korrigeres ved politisk handling, eller betragtes den som grundlæggende asymmetrisk og dermed implicerende et magtforhold. De paradigmatisk forskelle drejer sig således i høj grad om grundlæggende stats- og samfundsopfattelser.

Forklaringstyper og two-level games

Frieden og Lake skriver som tidligere omtalt i introduktionen til 1995-udgaven af deres reader, at de nu finder deres gamle skelnen mellem realister, liberalister og marxister utilstrækkelig. I stedet foreslår de en karakteristik efter forklaringstyper, der efter deres opfattelse bedre afspejler den nyeste teoretiske debat. De skelner for det første mellem tilgange, der især peger på internationale strukturer og begivenheder som forklaringsfaktorer, og tilgange der peger på interne forhold i samfundene som forklaringsfaktorer. For det andet skelner de mellem statscentrerede forklaringer og samfundscentrerede forklaringer. Kombineres de to dimensioner fås i alt fire forskellige forklaringstyper, som Frieden og Lake kalder henholdsvis "the international political, international economic, domestic statist, and domestic societal approaches".⁴⁷

Den internationale politiske forklaringstype fokuserer på magtbalance, geostrategiske forhold o.l., altså det internationale politiske systems strukturer, som bestemmende for staternes adfærd. Det internationale økonomiske perspektiv retter opmærksomheden mod internationale socio-økonomiske forhold, såsom udviklingen i teknologiudvikling, handels- og investeringsstrømme mv, og koncentrerer sig om hvorledes sådanne strukturer og processer er bestemmende for, hvorledes staternes politik udformes. Den internt statsorienterede tilgang betoner staternes selvstændige rolle på bekostning af både det internationale systems og det hjemlige samfunds betydning, mens den internt samfundsorienterede tilgang først og fremmest forklarer internationale begivenheder og udviklingstendenser som resultat af de interne politiske kræfter - partier, interessegrupper, individer, virksomheder - påvirkning af udenrigspolitikken.

En første kommentar til denne måde at karakterisere feltet på er, at det er klart at opfattelsen af stat og samfund, staternes grad af selvstændighed og den indbyrdes vægtning af politik og økonomi spiller en væsentlig rolle. Der henvises således til nogle af de samme grundlæggende paradigmatisk forskelle som ovenfor omtalt. Men som et nyt element indføres den respektive vægtning af internationale og interne forklaringsfaktorer, og dette peger også på en uenighed, der kan tjene til at identificere egentlige paradigme-forskelle. I det ene perspektiv opfattes det internationale system, hvad enten det nu opfattes økonomisk eller politisk eller både-og som havende sin egen selvstændige dynamik og sine egne lovmæssigheder, der er uafhængige af samfundenes indre forhold. Og i det andet perspektiv opfattes det internationale felt som værende - mere eller mindre formidlet - skabt af udviklingen i de samfund, der tilsammen udgør det internationale system.

Den næste kommentar er imidlertid en nødvendig modifikation af den første. Frieden og Lake skriver selv, at de nævnte forskelle ikke skal opfattes alt for rigoristisk.

47. Frieden & Lake 1995 p 8 f.

Mange forfattere vil både tilkende internationale og interne forhold betydning, men vægter dem blot forskelligt. Yderligere peger de på, at den relative vægtning meget vel kan variere mellem forskellige issue-områder, således at nogle internationale politiske spørgsmål i høj grad præges af indenrigspolitiske kræfter, mens andre først og fremmest er formet af internationale strukturer. De klassiske sikkerhedspolitiske spørgsmål vil være et eksempel på det sidste, mens nogle udenrigsøkonomiske emner, som f.eks. handelspolitik kan være et eksempel på det første.

I forlængelse heraf skal det bemærkes, at Frieden og Lake baserer teorikarakteristikken på de anvendte forklaringstyper, altså de anvendte uafhængige variabler, mens de ikke ser på, hvad det er de forskellige approaches søger at forklare, altså de afhængige variabler. Men når de påpeger, at den relative vægtning af de forskellige forklaringstyper kan variere fra issue-område til issue-område, peger de jo i virkeligheden indirekte på, at det ikke er ligegyldigt hvilket interesseområde man arbejder med. Hvis det tages i betragtning, peger deres teorikarakteristik i en anden retning. Så peger den nemlig på, at selvom vægtningen af det internationale overfor det nationale *kan* være paradigmeadskillende, så behøver det ikke at være det. Den kan nemlig også føre til en mere åben position, hvor man på den ene side tager udgangspunkt i, at såvel internationale som interne forhold *principielt* kan være af betydning, og på den anden side lader det være op til konkrete undersøgelser af konkrete sagsforhold at afgøre, hvor meget de hver især betyder i den pågældende sammenhæng, og hvorledes deres samvirke er. Det afgørende for en sådan tilgang er, at den er forpligtet på at tage begge sæt af faktorer i betragtning.

På samme måde kan der i øvrigt også et stykke ad vejen formuleres en mere åben mellem-position i state-society debatten, nemlig den at staten på den ene side har en vis selvstændighed, mens den på den anden side i varierende grad er genstand for påvirkning fra omgivelserne.

Hermed er vi fremme ved de mere åbne og sammensatte approaches, der under navne som *double-edged diplomacy*⁴⁸ og *two-level games*⁴⁹ kan se ud til at have den teoretiske førertrøje i disse år. Her ses staterne som aktører, men deres politik er formet både af interne og eksterne forhold, staterne har en vis autonomi, men de påvirkes også af society-baserede kræfter. Hvor meget og hvorledes de forskellige komponenter virker ind på statens politik kan så afhænge af issue-området, af hvilken stat, der er tale om og af den aktuelle politiske og økonomiske situation nationalt og internationalt. En af forskningens opgaver er netop at belyse disse spørgsmål gennem konkrete undersøgelser.

Eksempelvis skal en analyse af GATT-forhandlingerne i Uruguay-Runden, der bl.a. førte til oprettelse af WTO, inddrage *internationale politiske forhold*: USA position som hegemon, EUs og Japans respektive placeringer, u-landenes positioner osv, *internationale økonomiske forhold*: den fremadskridende økonomiske internationalisering og teknologiske udvikling, forskydningen i landenes konkurrenceevne mv, *interne statslige forhold* som den selvstændige politik-

48. Evans, Peter B., Harold K. Jacobsen & Robert D. Putnam 1993. *Double-Edged Diplomacy. International Bargaining and Domestic Politics*. Berkeley: University of California Press.

49. Putnam, Robert D. 1988. "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games" i *International Organization* 42 (Summer 1988). Optrøkt som appendiks i Evans, Jacobson & Putnam 1993.

udformning i den amerikanske stat, i Kommissionen i Bruxelles og i den japanske regering, og endelig *interne samfundsmæssige forhold*, først og fremmest de brancheforeninger og andre interessegrupper, der forsøger at præge politikken. I dette perspektiv er regeringerne involveret i en kamp på to fronter: de spiller et internationalt spil, hvis regler langt hen er sat af internationale strukturer, magtrelationer o.l., og samtidig en kamp på hjemmebanen, hvor f.eks. den amerikanske regering er oppe imod protektionistiske kræfter i dele af erhvervslivet og i Kongressen.

Man vil se af eksemplet, at dagsordenen for analyser inden for IPØ feltet hermed bliver omfattende, og der peges dermed ud mod en bred forståelse af hvad IPØ er. Genstandsfeltet er ikke kun internationale relationer i snæver forstand, men inkluderer i hvert fald potentielt verdenssamfundet i sin helhed, jvf diskussionen ovenfor i afsnit 2. Dermed er vi fremme ved den sidste paradigmatisk uenighed, der skal berøres her.

Genstandsfeltets begrebsliggørelse

Det sidste felt for paradigmatisk uenighed, der skal omtales her, vedrører selve genstandsfeltet IPØ. Som tidligere sagt deler alle de her omtalte teoretikere den ontologiske præmis, at der findes en international politisk økonomi. Men det er ikke det samme som at de er enige om, hvorledes den skal begrebsliggøres. I den sag må der først skelnes mellem teoretikere, der udarbejder eksplicite begreber for genstandsfeltet, og teoretikere der ikke gør det. Blandt de første må der så videre skelnes mellem forskellige mere eller mindre forenelige definitioner og begrebskonstruktioner.

Den sidste gruppe er selvfølgelig ikke så interessant i denne sammenhæng. Det skal blot bemærkes, at de fleste neoliberale og liberale teoretikere hører hjemme her. Som vi så eksempler på i afsnit 2 er der ganske enkelt ikke tradition for at beskæftige sig så indgående med dette spørgsmål, man taler om f.eks. the global political economy og tager det for givet, at alle ved hvad der menes. Noget andet er så, at der i disse bidrag ligger implicite forestillinger om genstandsfeltets karakter, og at det formentlig kan lade sig gøre at fremanalysere disse forestillinger reimeligt præcist.

De eksplicite helhedsbegreber frembyder imidlertid ganske stor variation, og jeg vil blot pege på nogle markante eksempler, for at illustrere mangfoldigheden og for at vise, at der er tale om genuine paradigmatisk forskelle. Jeg har i anden sammenhæng gjort ganske meget ud af at diskutere den historiske materialismes bud på sagen - centreret om begrebet "den globale samfundsformation"⁵⁰, og vil her blot pege på Hallidays senere tilkomne bidrag til denne diskussion⁵¹. Her findes en række nyttige præciseringer og tilføjelser, samt i øvrigt en glimrende diskuterende teorioversigt - og nogle mere diskutabile synspunkter - men den grundlæggende begrebsdannelse er langt hen bevaret.

50. Ougaard 1990 op.cit.

51. Halliday 1994 op.cit.

En helt anden begrebsdannelse finder man hos Robertson.⁵² I hans globaliseringsteori sker der så at sige en globalisering af den traditionelle sociologiske moderniseringsteori. Det er således hverken stat og klasser, som i den historiske materialisme, eller borger, marked og politisk system, som i liberal samfundstænkning, men individ og samfund, med fokus på identitetsdannelsen, der er de bærende begreber og konstituerende for problemstillingen.

En tredje variant er Susan Stranges bidrag.⁵³ Strange begrebsliggør IPØ som et spil mellem statslige og private aktører, primært transnationale selskaber, der mødes i forskellige politiske processer, hvor de hver især forfølger egne interesser. Så langt kan hun vel siges at bevæge sig inden for en common-sense IPØ mainstream. Men det unikke og for nogle kontroversielle islæt i teoridannelsen er de fire magtstrukturer, som hun hævder er strukturerende for det internationale politisk-økonomiske spil. Kritikken går først og fremmest på, at der mangler en begrundelse for, hvorfor det netop er disse fire, og en redegørelse for deres indbyrdes sammenhæng.

Som det sidste eksempel skal Gilpin nok engang nævnes. Nogen helt eksplicit overordnet definition på genstandsfeltet giver han ganske vist ikke, men hans diskussion af "the dynamics of the international political economy"⁵⁴ er så fyldig og præcis, at et ret klart billede tegner sig. Det centrale for Gilpin er nemlig på den ene side den økonomiske udviklings egendynamik, præget af bla. vækst, teknologisk fornyelse, koncentration og spredning og som noget helt centralt den *ulige udvikling* - ulige mellem lande og regioner, mellem brancher og over tid -, og på den anden side kampen mellem stater, der indadtil repræsenterer almenvellet, og udadtil står i et neomerkantilistisk konkurrenceforhold til hinanden. Således er det også for Gilpin stat og marked, der er de paradigmekonstituerende begreber, men der er indarbejdet en række begrebsbestemmelser og udviklingsdynamikker, der får hans paradigme til at adskille sig væsentligt fra f.eks. Susan Stranges.

To pointer skulle gerne stå klart nu. For det første at der fortsat er væsentlige paradigmatisk forskelle mellem teoretikere inden for IPØ feltet. Og for det andet, at disse forskelle i høj grad hænger sammen med de stats- og samfundsbegreber, der implicit eller eksplicit er bærende for teoridannelsen, og med den ligeledes implicite eller eksplicite begrebsliggørelse af den internationale politiske økonomi som genstandsfelt.

6. Afsluttende bemærkninger

Afslutningsvis vil jeg blot opsummere hovedpunkterne i min argumentation. For det første har jeg argumenteret for, at det er meningsfuldt og relevant at tale om IPØ som et fælles genstandsfelt for en lang række meget forskellige teoretikere. For det andet hævder jeg, at mange divergenser og forskelle skyldes forskellige interesseområder

52. Robertson 1992 op.cit.

53. Strange 1988 op.cit.

54. i Gilpin 1987 op.cit.

indenfor genstandsfeltet, og at dette bør gøres klart, hvis man vil undgå misvisende modstillinger. For det tredje har jeg peget på, at der er væsentlige paradigmatisk forskelle, og videre har jeg argumenteret for, at de centrale, genuint paradigmekonstituerende spørgsmål angår stats- og samfundsbegreber og begrebsliggørelsen af den globale helhed, i hvert fald for de teoretikere, der accepterer den grundlæggende ontologiske præmis at IPØ-genstandsfeltet findes.

Samtidig håber jeg at have demonstreret, at den bagvedliggende skelnen mellem genstandsfelt, interesseområde, paradigme-forskelle og mere konkrete uenigheder er et nyttigt redskab, når teoretiske strømninger skal beskrives og sammenlignes.